

ZNAM

M I E S I Ę C Z N I K

Duchowość 2.0

Skąd czerpać duchową siłę? Jak budować w sobie spokój, który nie będzie obojętnością? Czy można być uduchowionym, ale niereligijnym?

Odpowiadają: Wojciech Bonowicz, Julia Fiedorczuk,
Marcin Fabjański i Rebecca Solnit — s. 4–35

Kto się boi żydowskich
duchów? Puste synagogi
i nasz niepokój — s. 36

Richard Kearney:
„Nasza sprawa z Bogiem nigdy
nie jest zamknięta” — s. 66

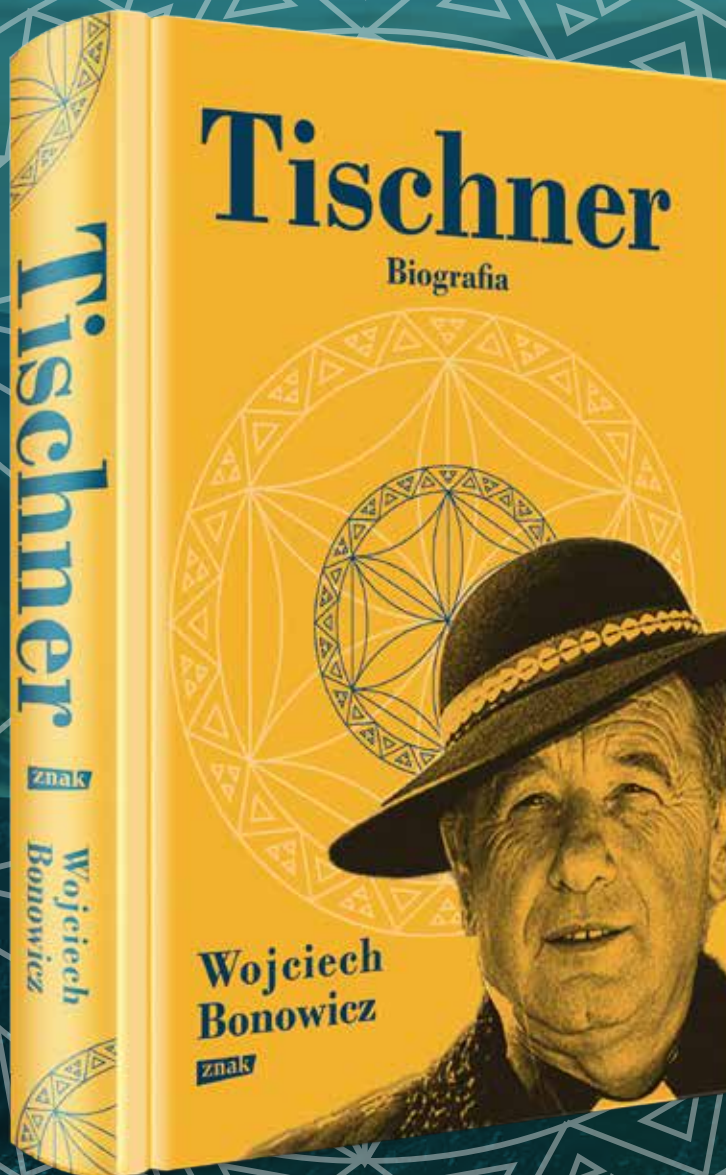
Nowe opowiadanie Zośki
Papużanki i pożegnanie
Jerzego Pilcha — s. 86

Ilustracja: Piotr Kowalczyk

W 20. rocznicę śmierci ks. Józefa Tischnera

Spotkanie z człowiekiem,
który przywraca
ludziom
nadzieję

Ktoś mi kiedyś powiedział, że jak Tischner wchodził do pokoju, to jakby się drzwi otwierały w człowieku. Drzwi się otwierały – i żyć się chciało. Każdy z nas nosi w sobie pragnienie, żeby przyszedł taki ktoś, kto mu powie: „Słuchaj, cała ta twoja szamotanina ma sens”. Każdy chce to usłyszeć.

Tischner. Biografia to nowa książka. Choć można też powiedzieć – zmieniona i znacznie poszerzona wersja książki *Tischner* opublikowanej w 2001 roku. Dodałem wiele wątków, bo przez ostatnich dwadzieścia lat zebrałem mnóstwo nowych informacji, dotarłem do kolejnych dokumentów, wysłuchałem nowych opowieści.

Wojciech Bonowicz

JUŻ W SPRZEDAŻY

kod rabatowy w księgarni **znak.com.pl**
37tischner KSIĄŻKI Z DOBREJ STRONY

znak

Dominika Kozłowska

Kościół bez ducha

WAKACYJNE WYDANIE MIESIĘCZNIKA „ZNAK” ZAMYKAMY tuż po Bożym Ciele. W piątkowy poranek na stronie głównej Katolickiej Agencji Informacyjnej widzę relacje z wczorajszych uroczystości. W centralnym miejscu ulokowano zdjęcia i wypowiedzi arcybiskupów Głódzia i Jędraszewskiego obok dość ogólnikowej informacji, że biskupi mówili w homiliach „o odnowie Kościoła, jedności i doświadczeniu pandemii”. Dopiero poniżej, w drugim oknie wypowiedzi prymasa, abp. Gądeckiego czy kard. Nycza. Na samym dole trafiam na rozmowę z abp. Polakiem przeprowadzoną po premierze drugiej części filmu braci Sekielskich. Układ treści na stronie KAI – w końcu serwisu powołanego przez episkopat Polski – pokazuje dobitnie, że hierarchowie postępują tak, jak gdyby największym wyzwaniem dla polskiego katolicyzmu była pandemia koronawirusa. Pomijam fakt, że w witrynie próżno szukać głosu jakiegokolwiek kobiety.

Tymczasem Kościół w Polsce płonie równie mocno jak katedra Notre-Dame i australijskie lasy. Przyczyną pożaru nie jest COVID-19, lecz krzywdy wyrządzane nieletnim przez duchownych oraz hierarchów, którzy ich chronią, klerykalizm, który skutkuje tym, że większe współczucie spotyka w Kościele księdza sprawcę niż jego ofiarę, wreszcie – homofobiczny język, który rani, wyklucza i dzieli. Mimo upływającego czasu tylko pojedyncze osoby spośród hierarchów dostrzegają tę katastrofę.

Systematyczne eksponowanie osoby abp. Głódzia na oficjalnych stronach kościelnych mediów budzi zgorszenie. Podobnie jak liczne i często bezkrytyczne omówienia homofobicznych wypowiedzi abp. Jędraszewskiego. W świetle tego naiwnością byłoby twierdzenie, że reprezentują oni mniejszościową postawę w episkopacie.

Brak zdecydowanej i jednoznacznej reakcji watykańskich Kongregacji ds. Biskupów i Kongregacji Nauki

Wiary oraz całkowita bierność nuncjusza apostolskiego w Polsce i episkopatu Polski na doniesienia w sprawie udokumentowanych przewinień abp. Sławoja Leszka Głódzia i bp. Jana Tyrawy jest powodem czegoś więcej niż zgorszenie. To dowód na to, że prawo i procedury nie są w polskim Kościele przestrzegane. W przypadku bp. Edwarda Janiaka czekamy na konkretne i jasne wyjaśnienia oraz sprawiedliwe zakończenie postępowania. Dymisja hierarchów, którzy w zuchwały sposób łamali prawo lub zasady etyczne, jest niezbędnym punktem wyjścia do zmiany, zwłaszcza że te trzy nazwiska to prawdopodobnie wierzchołek góry lodowej.

W polskim Kościele nie ma dziś mechanizmów, które mogłyby doprowadzić do jego oczyszczenia i odnowy. Nie ma niezależnych komisji. Nie ma nacisku ze strony instytucji państwa. Nie ma również wystarczająco silnego sprzeciwu wobec zła ze strony wiernych. Pisałam niedawno, że wszyscy do pewnego stopnia jesteśmy dziećmi tej samej klerykalnej kultury, nieważne, czy jesteśmy wierzący czy niewierzący. Klerykalizm stanowi część polskiej kultury i jej niechlubnej tradycji, podobnie jak antysemityzm „ludzi łagodnych i dobrych” (odwołując się do ważnego eseju Tadeusza Mazowieckiego) czy mniej lub bardziej zakamuflowany nacjonalizm. Dotychczas zbyt mało uwagi skupiliśmy na diagnozie klerykalizmu. Przez to bagatelizowaliśmy jego wpływ na społeczną kulturę i politykę. Trzeba to zmienić.

Wakacyjny numer poświęciliśmy tematowi duchowości. Jesteśmy bowiem przekonani, że częścią pozytywnej zmiany polskiej kultury jest właśnie odkrywanie duchowości w jej wielorakich postaciach – także niezależnej od zinstytucjonalizowanej religii. W duchowości człowiek znaleźć może bowiem źródła nadziei, piękna oraz motywacje dla swoich działań. To kluczowa dla naszej egzystencji przestrzeń. — **Z**

SPIS TREŚCI

58 **Pensja za krzątactwo**
Maciej Sobociński
w rozmowie z Anną Mateją

68 **Droga do siebie wiedzie przez innego**
Richard Kearney w rozmowie z Mateuszem
Burzykiem i Michałem Jędrzejkiem

96 **Czytając ból**
Iwona Boruszkowska

fot. Wojciech Wilczyk / Graphica Artis / Getty / Twinsome Minds / Marcelyn Bennett-Carpenter

36

WOJCIECH WILCZYK

O tym, co (nie)widzialne

Wszystko zaczęło się od podróży autem z Krakowa do Warszawy, podczas których mijalem bożnicę w Słomnikach. Ten widok w dziwny sposób nie dawał mi spokoju, przyciągał wzrok jak rodzaj intensywnego sygnału, nie do końca czytelny komunikatu

TEMAT MIESIĄCA

- 6 Człowiek ma w sobie winę**
Wojciech Bonowicz w rozmowie z Agnieszką Rzoncą i Mateuszem Burzykiem
- 14 Wielkie pytanie**
Julia Fiedorczyk
- 18 Filozofia jako bunt i terapia**
Marcin Fabjański w rozmowie z Michałem Jędrzejkiem i Markiem Maraszkim
- 24 Na ścieżkach duchowości**
Michał Jędrzejek
- 29 Czego koronawirus może nas nauczyć o nadziei?**
Rebecca Solnit (tłum. Piotr Żak)

SPOŁECZEŃSTWO • ŚWIAT

- 36 O tym, co (nie)widzialne**
Wojciech Wilczyński
- 44 Żydowskie duchy, polskie strachy**
Zuzanna Dziuban w rozmowie z Martą Duch-Dyngosz
- 52 Drugi plan**
Anna Mateja

PUBLICYSTYKA

- 58 Pensja za krzątactwo**
Maciej Sobociński
w rozmowie z Anną Mateją

FELIETON

- 64 Wrota Tannhäusera**
Olga Gittkiewicz
- 65 Dziennik Kairosu**
Filip Springer

IDEE

- 68 Droga do siebie wiedzie przez innego**
Richard Kearney w rozmowie z Mateuszem Burzykiem i Michałem Jędrzejkiem

76 Bóg po Bogu

Richard Kearney (tłum. Piotr Żak)

POŻEGNANIA

84 Wacław Hryniewicz OMI (1936–2020). Ksiądz, który wierzył w Jezusa

Janusz Poniewierski

86 Jerzy Pilch (1952–2020). Czas teraźniejszy przestał istnieć

Andrzej Franaszek

STACJA: LITERATURA

90 Tata

Zośka Papużanka

LUDZIE • KSIĄŻKI • ZDARZENIA

96 Czytając ból

Iwona Boruszkowska

102 Nagle i nie po kolei

Ilona Klimek

104 Czytanie jako autoterapia

Ewa Drygańska

106 Ślady rozproszenia

Artur Madaliński

110 Znośna i nieznośna

Maria Kobielska

114 Noty o książkach

116 Książki zapomniane

Tadeusz Zatorski

118 Jeź na autostradzie

Julia Fiedorczyk

120 Znak o znakach

Joanna Guszta

ZNAK

M I E S I Ą C Z N I K

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl
www.miesiecznik.znak.com.pl

redakcja: Mateusz Burzyk (sekretarz redakcji),
Marta Duch-Dyngosz, Michał Jędrzejek, Ilona
Klimek, Elżbieta Kot, Dominika Kozłowska
(redaktor naczelna), Urszula Pieczek,
Janusz Poniewierski, Agnieszka Rzonca,
Henryk Woźniakowski

zespół: Michał Bardel, Wojciech Bonowicz,
Halina Bortnowska, Bohdan Cywiński, Bartłomiej
Dobroczyński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz
Gadacz, ks. Michał Heller, Józefa Hennelowa,
Wacław Hryniewicz OMI, Jerzy Ilg, Piotr
Kłodkowski, Maria Makuch, Janina Ochojska-
Okorska, abp Grzegorz Rys, Władysław
Stróżewski, Karol Tarnowski, Łukasz Tischner,
Stefan Wilkanowicz

współpraca: Andrzej Brzeziecki, Ewa Bolińska-
Gostkowska, Iwona Boruszkowska, Monika Gałka,
Krzysztof Kornas, Dobrosław Kot, Daniel Lis,
Artur Madaliński, Anna Marchewka, Anna Mateja,
Andrzej Muszyński, Małgorzata Nocui, Tomasz
Ponikto, Miłosz Puczyłowski, ks. Grzegorz
Strzelczyk, Ewelina Śliwa, Edyta Zielińska,
Marcin Wilk, Marcin Żyła

projekt graficzny pisma:

Władysław Buchner, Rafał Buchner

automatyzacja składu:

Paweł Żeleznikowicz (Kobugi)

konsultacja łamania:

Łukasz Podolak (Weird Gentlemen)

łamanie:

Ilona Klimek

fotoodycja:

Marcin Kapica

korekta: Barbara Gąsiorowska,
Magdalena Wotoszyn

ilustracje portretowe:

Patrycja Podkościelny

nakład: 1600 egz.

promocja i reklama:

tel. (12) 61 99 530,
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl

prenumerata: tel. (12) 61 99 561, e-mail:
prenumerata@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych
oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania
i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść
zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie
redakcyjnych materiałów publicystycznych
bez zgody wydawcy jest zabronione.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Temat Miesiąca

Poszukiwanie ukojenia

W czasie pandemii koronawirusa skokowo wzrosło globalne zainteresowanie aplikacjami do medytacji. W kwietniu 2020 r. ściągnięto je ponad 10 mln razy. *Calm*, *Headspace* czy *Meditopia* poprzez ćwiczenia medytacyjne pomagają radzić sobie z lękiem i problemami ze snem. Nie mogąc wychodzić na zewnątrz, wielu z nas próbowało znaleźć ukojenie w głębi naszego duchowego „ja”.

Duchowość to obszar, który może łączyć ludzi różnych religii, wierzących i niewierzących. Proponujemy więc wspólne przyjrzenie się temu, do jakich tradycji mądrościowych i praktyk sięgamy, by znaleźć spokój, siłę, odwagę, nadzieję.

Jak kształtujemy nasze życie duchowe? Poprzez jakie lektury i doświadczenia staramy się je rozwijać? Czy można być uduchowionym, ale niereligijnym? Jak budować w sobie spokój, który nie będzie obojętnością?

Odpowiadają

Wojciech Bonowicz, Julia Fiedorczuk, Marcin Fabjański, Michał Jędrzejek oraz Rebecca Solnit

s. 6–35

Człowiek ma w sobie winde

Wojciech Bonowicz
w rozmowie z Agnieszką Rzoncą
i Mateuszem Burzykiem

Jest w człowieku coś takiego, co wynosi go piętro wyżej, ponad doznania czysto zmysłowe. Niektórzy powiedzą: to złudzenie, tam nic nie ma. Ale nawet jeśli, to sam fakt, że człowiek chce wznieść się ponad siebie, jest czymś pozytywnym. I właśnie ten ruch nazywam duchowością. Choćby to było tylko tyle, szkoda byłoby stracić owo złudzenie. Bo wraz z nim zniknąłby też ów ruch w jego stronę

Z Rok temu ukazał się Twój Dziennik końca świata. Przewidziałeś pandemię? Cały świat niemalże się zatrzymał.

Pandemia to nie jest żaden koniec świata. Pisząc *Dziennik...*, miałem raczej na myśli kryzys relacji międzyludzkich, który powoduje, że świat zmienia się w sposób nieodwracalny. Źródłem negatywnych zmian jest to, co się dzieje w ludziach. Gdzieś w ich wnętrzu następuje przejście od ideału wyznaczanego przez słowa: „dialog” i „porozumienie”, w stronę rzeczywistości opisywanej przez: „moje” i „nie wtrącaj się”.